

La Herpetologische waarnemingen Gomera november 2005

Tale Evenhuis
Valentijnkade 5-III
1094 SN Amsterdam

Foto's van de auteur, tenzij anders vermeld

Tijdens een vakantie op La Gomera van 12 tot en met 20 november 2005 werden alle voorkomende soorten reptielen en amfibieën waargenomen, te weten *Gallotia caesaris*, *Gallotia gomerana*, *Chalcides viridanus*, *Tarentola gomerensis* en *Hyla meridionalis*. Volgens plaatselijke gidsen zou *Rana perezi* ook voorkomen, maar in andere literatuur heb ik daar geen bevestiging van gevonden.

Vanuit onze standplaats, een casita aan de noordkant van Hermigua, zijn we in en om de volgende plaatsen geweest: Agulo, Valle Gran Rey, El Cedro, Los Aceviños, Chipude, het nevelwoud van het nationale park Garajonay, Pajaritos en San Sebastian. De onderstaande waarnemingen hebben betrekking op deze vindplaatsen.

Hoewel er dus maar weinig soorten voorkomen op La Gomera, is het herpetologisch gezien toch een intrigerend eiland, omdat het de vraag oproept waar de soorten vandaan komen en wanneer ze op de eilanden zijn aangekomen. Hieronder wordt naast de natuurfysische aspecten van het eiland en eigen waarnemingen van iedere soort, eveneens aandacht geschonken aan de afstamming en herkomst van de soorten. Deze studie is gebaseerd op literatuur die zowel in Nederlandse bibliotheken als op internet te vinden is. Hierbij moet wel bedacht worden dat veruit de meeste literatuur in het Spaans is. Het best toegankelijke en meest uitgebreide werk is dat van WOLFGANG BISCHOFF. Dit artikel neemt dit werk dan ook als uitgangspunt.

Geologie, geografie en klimaat

La Gomera is met een oppervlakte van ca 378 km² het op een na kleinste eiland van de Kanarische archipel. Het ligt op ongeveer 300 kilometer ten westen van het vaste land van Afrika, ter hoogte van Zuid Marokko. Staatkundig gezien valt het onder Spaans bestuur. Geografisch heeft het meer gelijkenis met het Afrikaanse continent. Samen met de Azoren, Madeira en de Kaapverdische eilanden, maken de Kanarische Eilanden deel uit van de Macaronesische archipel.

Evenals de andere eilanden van de Macaronesische archipel zijn de Kanarische Eilanden tussen de 20 en de 2 miljoen geleden door vulkanische werking ontstaan. La Gomera is circa 14 miljoen jaar geleden ontstaan. Theorieën over landbruggen met het vaste land van Afrika worden hierbij verworpen (BISCHOFF, 1998: blz. 54, 86, 91). Het gegeven dat er relatief weinig diersoorten voorkomen wordt als bijkomend argument aangevoerd voor de stelling dat de eilandengroep nooit onderdeel heeft uitgemaakt van het vaste land (BISCHOFF, 1998: blz. 92).

Vanwege de Kanarische golfstroom komt de gemiddelde nachttemperatuur in de zomermaanden niet boven de 21°C en in de wintermaanden zakt deze niet beneden de 15°C. De gemiddelde temperatuur in november is 18°C. De meeste neerslag valt in de maanden oktober tot en met februari. Tijdens onze vakantie hebben we tamelijk veel bewolking en regen gehad, met name in het noorden. In het zuiden (Valle Gran Rey) was het aanmerkelijk zonniger en droger, hoewel we ook daar een dag stortregen hebben meegemaakt.

De plaats op het eiland is van wezenlijk belang. Het eiland kent een duidelijke noord-zuid verdeling, omdat de bewolking blijft hangen tegen de noordkant van de bergen en daar zijn neerslag laat vallen. Hierdoor is het zuidelijke deel van het eiland doorgaans zonniger, warmer en droger dan het noordelijk deel. Als gevolg hiervan is het zuidelijk deel veel minder begroeid dan het noordelijk deel van het eiland. In het midden van het eiland ligt het nationale park Garajonay, bestaande uit een nevelwoud van dicht laurierbos en Fayal-Brezal (Kanarische gagel en boomheide) met een sprookjesachtige begroeiing van baardmossen. Het bevat tevens de hoogste punt van het eiland, namelijk de Alto de Garajonay met een hoogte van 1487 m. De rest van het eiland bestaat uit wat dennenbossen, cactusvelden en rotsen met lage begroeiing van

onder andere agaven.

Door het aangename klimaat zijn de reptielen en amfibieën tot laat in het jaar actief. Of ze een winterslaap houden is voor *Tarentola gomeransis* en *Chalcides viridanus* niet duidelijk (BISCHOFF, 1998: blz. 183, 223). *Gallotia caesaris* is het gehele jaar actief, al is dat in de maanden december tot en met half februari minder (BISCHOFF, 1998: blz. 280-281; SALVADOR & PLEGUEZUELOS, 2003: blz 312). Het bleek in elk geval in november geen enkel probleem om alle soorten hagedissen en de Zuid-Europese boomkikker (*Hyla meridionalis*) te vinden. Over de voortplantingsactiviteit is niet al te veel bekend, en voor zover dat wel het geval is vooral uit terrariumwaarnemingen. In het algemeen kan wel gesteld worden dat de voortplanting van de herpetofauna in de wintermaanden stilstaat. (BISCHOFF, 1998: blz. 182, 222, 278).

Kolonisatie

Vanwege de ouderdom van de Kanarische eilanden hebben verschillende plant- en diersoorten zich kunnen ontwikkelen tot endemische soorten, dat wil zeggen soorten die beperkt zijn tot een geografisch klein gebied. De Kanarische archipel is ontstaan door vulkanische werking en heeft nooit deel uitgemaakt van het Europese of Afrikaanse vasteland. Dit roept de vraag op op welke wijze de verschillende diersoorten er terecht zijn gekomen. Afgezien van de door de mens ingevoerde soorten zijn alle hagedissensoorten van de Kanarische eilanden geheel uniek. Sommige soorten komen binnen de Kanarische archipel op verschillende eilanden voor, andere soorten vinden hun verspreidingsgebied slechts op één eiland. Zo zijn voor La Gomera *Gallotia gomerana* en *Tarentola gomerensis* uniek. *Gallotia caesaris* komt ook voor op El Hierro en *Chalcides viridanus* komt tevens voor op El Hierro en Tenerife.

BISCHOFF veronderstelt dat de hagedissen kort na het ontstaan van de eilanden vanaf het Afrikaanse vasteland zijn aangespoeld door middel van boomstammen en andere natuurlijke materialen, in combinatie met een gunstige noordoostelijke pasaatwind (BISCHOFF, 1998: blz. 92). Toeval speelt hierbij waarschijnlijk een grote rol, waarbij wel bedacht moet worden dat soorten die als eerste aankwamen een voorsprong hadden op latere 'schipbreukelingen'. De aanwezigheid van de eerdere soorten zijn er de oorzaak van dat laatkomers een veel kleinere kans maakten zich een plek te

Volwassen mannetje *Gallotia caesaris* in Agulo

veroveren (BISCHOFF, 1998: blz. 92; ARNOLD & OVENDEN, 2002: blz. 180). Amfibieën kunnen langdurig contact met zout water niet verdragen vanwege hun gevoelige huid en zijn daarom nooit op de Kanarische eilanden aangespoeld (BISCHOFF, 1998: blz. 23)

De kolonisatie en de ontwikkeling van de verschillende soorten hagedissen op de Kanarische eilanden is nog steeds in nevelen gehuld en er is ook relatief weinig onderzoek gedaan naar dit vraagstuk. BISCHOFF heeft zover ik weet als enige een poging gedaan om dit vraagstuk integraal te benaderen. Volgens hem heeft een 'Oostelijk eiland' (bestaande uit de latere eilanden Lanzarote en Fuerteventura) als stapsteen gefungeerd voor de verspreiding van de verschillende hagedissensoorten naar de omliggende eilanden. (BISCHOFF, 1998: blz. 95-99).

Het meeste onderzoek is gedaan naar de *Gallotia*-soorten. De huidige *Gallotia*-soorten vinden hun oorsprong waarschijnlijk op het Iberisch schiereiland, 35 miljoen jaar geleden. Soorten van de familie LACERTIDAE hebben zich toen volgens twee stamlijnen ontwikkeld: een westelijke variant, die resulteerde in de huidige onderfamilie van

de GALLOTIINAE en een oostelijke variant die de onderfamilie van de LACERTINAE vertegenwoordigt. Na twee miljoen jaar ontwikkelden zich binnen de onderfamilie GALLOTIINAE de *Gallotia*-soorten en de *Psammodromus*-soorten. Vanaf het Iberisch schiereiland hebben zogenaamde 'pre-Gallotia'-soorten het 'Oostelijk eiland' gekoloniseerd. Van daaruit werd Gran Canaria en Tenerife bereikt. Tenerife diende vermoedelijk weer op zijn beurt als stapsteen naar de eilanden El Hierro en La Gomera. De kolonisatie van La Gomera door *Gallotia caesaris* geschiedde waarschijnlijk zo'n zeven miljoen jaar geleden. (BISCHOFF, 1998: blz. 99)

De verspreiding van de *Tarentola*-soorten en de *Chalcides*-soorten is nog mistiger. Vermoedelijk kwamen voorouders van *Tarentola gomerensis* twaalf miljoen jaar geleden op La Gomera aan. Vijf miljoen jaar geleden ontwikkelde *Chalcides viridanus* zich op Tenerife, waarbij Tenerife weer vermoedelijk als stapsteen fungeerde voor verspreiding naar La Gomera en El Hierro. Voorouders van beide soorten zijn hoogst waarschijnlijk afkomstig van het Iberische schiereiland. (BISCHOFF, 1998: blz. 93-95)

Van de Zuid-Europese boomkikker (*Hyla meridionalis*) wordt verondersteld dat deze door menselijk

Volwassen mannetje *Gallotia caesaris* in Valle Gran Rey

toedoen vanaf het vaste land van Zuid-Europa op La Gomera is aangekomen. Concrete aanwijzingen wanneer dat ongeveer heeft plaatsgevonden heb ik nergens kunnen vinden. BISCHOFF (1998: blz 13) noemt wel andere literatuur, waar nader wordt ingegaan op de verspreiding van niet-endemische soorten.

Als we veronderstellen dat de Romeinen al rond 400 voor Christus melding maken van La Gomera en de Spanjaarden in de 15e eeuw meer belangstelling begonnen te krijgen voor de eilandengroep, zou het kunnen dat deze boomkikker òf al voor de Christelijke jaartelling als verstekeling is meegekomen òf pas in de vijftiende eeuw of nog later. Het lijkt me echter waarschijnlijker dat de verspreiding van de Zuid-Europese boomkikker samenhangt met de invoer van cultuurgewassen zoals suikerriet en bananenplantages. Suikerriet is ingevoerd op de Kanarische eilanden in de vijftiende eeuw. De eerste bananenplantages werden in de laatste decennia van de 19e eeuw opgezet (CASTELLANO GIL, 1993: blz. 76). Hierbij moet dan ook bedacht worden dat de suikerriet en bananenplanten vanaf het vaste land van Zuid-Europa moeten zijn ingevoerd, wil de Zuid-Europese boomkikker als verstekeling zijn meegekomen. Opmerkelijk is dat *Hemidactylus tur-*

cicus niet naar La Gomera is meegekomen, terwijl deze soort wel op Tenerife en Gran Canaria terecht is gekomen.

Gallotia caesaris

De meest waargenomen soort is *Gallotia caesaris*. Als het maar warm en zonnig genoeg is, komt deze soort te voorschijn. Ook lijkt hij genoeg te nemen met ieder soort biotoop. In parken van Valle Gran Rey werd ze evengoed waargenomen als in de open plekken van de Garajonay en op stapelmuurtjes in en rond de dorpen. Opvallend was wel dat ze tamelijk schuw waren. Jonge exemplaren en de wijfjes lieten zich het meest zien. Mannetjes waren lastiger te vinden.

De mannetjes zijn doorgaans donker met weinig tekening. Opvallend zijn de huidplooien in het nekgebied. Ze kunnen een lengte bereiken van zo'n 30 centimeter, waarvan de staart ongeveer een derde deel uitmaakt. De jonge dieren en de wijfjes kenmerken zich door een duidelijke tekening, bestaande uit een tweetal lichte en tweetal donkere lengtestrepen op de rug, met in het midden een roodbruine lengteband. De wijfjes zijn aanmerkelijk kleiner dan de mannetjes.

Gallotia gomerana

De Gomeraanse reuzenhagedis komt in de literatuur zowel onder de naam *Gallotia gomerana* als *Gallotia bravoana* voor. Een tijdlang is hij zelfs als een ondersoort van *Gallotia simonyi*, die op El Hierro voorkomt, gezien. BISCHOFF veronderstelt zelfs dat er op La Gomera twee reuzenhagedissen hebben geleefd: *Gallotia goliath bravoana* en *Gallotia simonyi gomerana*. (BISCHOFF, 1998: blz. 389)

Tot voor kort werd het dier als uitgestorven beschouwd. De eerste beschrijving van deze reuzenhagedis stamt uit 1694. De laatste waarnemingen van dit dier stammen uit 1870. Vermoedelijk kwamen ze op het hoogtepunt van hun verspreiding langs de buitenrand van de het gehele eiland voor, tot op een hoogte van ca 800 m (website: El Lagarto gigante de La Gomera).

De belangrijkste reden van hun achteruitgang is de komst van de mens. De eerste menselijke kolonisten, ongeveer 5000 jaar geleden, zagen de dieren als een welkome aanvulling op het menu. Zij joegen vooral op de grotere exemplaren. Fossiele vondsten wijzen uit dat de dieren ooit een lengte van circa 120 cm bereikten en daarbij vermoedelijk 4 à 5 kilo wogen. Door het uitroeien van de grootste exemplaren werd de soort als zodanig ook steeds kleiner. Hierdoor kreeg *Gallotia caesaris* de kans zich te verder verspreiden over het eiland. Het feit dat er op Gran Canaria nog steeds reuzenhagedissen voorkomen (*Gallotia stehlini*) en dat daar geen kleinere *Gallotia*-soorten voorkomen, ondersteunt deze theorie (BISCHOFF, 1998: blz. 402). Introductie van dieren zoals honden, katten en geiten reduceerden de overblijvende exemplaren. Geiten verwoestten het biotoop van de dieren en katten en honden jagen op hen. (BISCHOFF, 1998: blz. 402; ARNOLD & OVENDEN, 2002: blz. 180)

In 1999 werden op Risco de la Mérica bij Valle Gran Rey, een voor mensen moeilijk toegankelijke rotspunt, zes exemplaren gevonden. (SCHUSTER, 2004: blz. 12-13) Deze zijn alle gevangen en ondergebracht in verschillende kweekstations. De kweekresultaten wisselen nogal. Werden er in 2002 zeven dieren geboren (SCHUSTER, 2004: blz. 15),

pag. 66, boven: Volwassen wijfje *Gallotia caesaris* in Valle Gran Rey; **onder:** Half volwassen mannetje *Gallotia caesaris* in Valle Gran Rey. Let op de lengtestrepen tegen een donker kleurende romp.

pag. 67, boven: *Gallotia gomerana*; **onder:** *Chalcides viridanus* bij de Waterval El Cedro. **Foto:** Elske de Bruin

Plakkaat van het kweekstation *Gallotia gomerana*

in 2004 werden er 66 jongen geboren en in 2005 twintig (mondelinge mededeling van de beheerders van het kweekstation). De bedoeling is de dieren weer uit te zetten in het wild. Hiervoor worden de dieren eerst uitgezet in een beschermd gebied, vlak bij het kweekcentrum, om later iets noordelijker te worden overgebracht. Dit gaat echter nog wel verscheidene jaren duren (SCHUSTER, 2004: blz. 17). Opmerkelijk is een soortgelijke recente vondst van de reuzenhagedis *Gallotia simonyi* op El Hierro, die tot 1975 ook als uitgestorven werd beschouwd. Hiervan werden wel een groter aantal exemplaren in het wild gevonden, ook op een voor mensen bijzonder ontoegankelijke plaats. Hiermee wordt eveneens met wisselend succes gekweekt (IN DEN BOSCH, 1994).

Het kweekstation is lastig te vinden, omdat er nergens duidelijke richtingaanwijzingen zijn. Ook weten de eilandbewoners niet waar het precies is. Dit is opmerkelijk omdat via een Spaanstalige folder de eilandbewoners worden opgeroepen het kweekproject te steunen. Via internet had ik globaal de locatie achterhaald en, na enig zoeken ter plaatse, gevonden. De beheerders van het kweekcentrum waren bijzonder vriendelijk en behulpzaam bij het tonen van de dieren. Jammer genoeg was taal een barrière, zodat we van hen weinig feitelijke informatie te weten zijn gekomen.

boven: *Gallotia gomerana*

onder: *Chalcides viridanus*, 's ochtends zonnend op een stapelmuurtje in Agulo

De huidige exemplaren van de Gomeraanse reuzenhagedis bereiken een lengte van tenminste 50-60 cm, waarvan de staart circa een derde deel uitmaakt, en wegen dan circa 300 gram. Zowel de mannetjes als de wijfjes zijn donker van kleur met een opvallend witte keel.

Chalcides viridanus

De enige skinksoort van het eiland hebben we aanmerkelijk minder vaak aangetroffen. Ook deze soort is in de meest diverse biotopen aangetroffen, zowel op open plekken in Garajonay als op stapelmuurtjes in en rond de dorpskernen zijn ze te vinden, als het maar zonnig en warm is. Wel lijken ze een voorkeur te hebben voor rotsachtige omgevingen. Dat verklaart mogelijk dat ze niet zijn aangetroffen in de parken van de grotere plaatsen.

Tarentola gomerensis

La Gomera heeft één gekkosoort, die beslist niet zeldzaam is. Overdag is over het gehele eiland duidelijk te zien waar het dier zich 's nachts ophoudt, vanwege de uitwerpselen tegen de muren.

Deze soort is voornamelijk 's nachts gezien in Hermigua, waar zowel volwassen exemplaren als jonge dieren rond lampen tegen de nog warme muren van woningen zaten. Overdag kan deze soort

op stapelmuurtjes gebroederlijk zonnen samen met *Gallotia caesaris* en *Chalcides viridanus*. Opvallend is de donkere kleur die ze overdag aannemen. 's Nachts zijn ze aanmerkelijk lichter van kleur.

Hyla meridionalis

Van de Zuid-Europese boomkikker zijn drie exemplaren waargenomen. Vlak bij onze casita in Hermigua zaten er twee tussen de bladeren van de bananenbomen. Deze hadden de karakteristieke flankstrepen die niet verder lopen dan tot aan de oksel van de voorpoot en de donkere vlekken op de rug. Ze hebben daar gezeten gedurende periode dat wij daar vakantie hielden, waarschijnlijk zich voedend met de fruitvliegjes die op de rottende banaanantjes afkwamen.

Tijdens een avondwandeling in Hermigua vond ik nog een exemplaar in een agave. Deze was iets groter en miste de flankstreep in zijn geheel. Wel had dit exemplaar de karakteristieke rugvlekken. De dieren komen volgens de literatuur over het gehele eiland voor en zijn ook beslist niet zeldzaam. Ze worden veelal gevonden tussen de bladeren van de bananenbomen die in plantages over het gehele eiland voorkomen en in de vochtige stukken in en rond het nationaal park Garajonay.

Tarentola gomerensis **Pag. 70 boven en hieronder:** Jong tijdens avondwandeling Hermigua; **pag. 70 onder:** 's Ochtends zonnend op een stapelmuurtje in Agulo. **pag. 72-73:** *Hyla meridionalis* bij de casita, met duidelijke flankstreep

Summary

Herpetological observations on La Gomera in November 2005

The author visited La Gomera (the Canaries) in November 2005. This is the second smallest island of the archipelago, which consists of islands that arose from volcanic actions. The age and the isolated location gave rise to several endemic species. The species occurring most often on La Gomera is *Gallotia caesaris* (males up to 30 cm), which was found in several biotopes. This animal is found on El Hierro too.

Gallotia gomerana is a large lizard (50-60 cm), that until recently was thought of as being extinct. After its rediscovery in 1999 the animals are kept and bred in a breeding-centre on the island. It is an endemic species.

Chalcides viridanus is a skink that was observed in several habitats too. This species can be found on other islands (El Hierro and Tenerife).

Tarentola gomerensis is a widespread gecko, found in many biotopes. This species is found only on La Gomera.

Hyla meridionalis is a more recent immigrant, which arrived on the archipelago from southern Europe, probably by human interference.

The only possible other species that could perhaps be found on the island is *Rana perezi*. This animal was not observed.

Literatuur

Arnold, N. & D. Oviden, 2002. A Field Guide to the Reptiles and Amphibians of Britain and Europe. Harper Collins Publishers Ltd, London.

Bischoff, W., 1998. Die Reptilien der Kanarischen Inseln, der Selvagens-Inseln und des Madeira-Archipels. Aula-Verlag, Wiesbaden.

Bosch, H.A.J. in den, 1994. Het leefgebied van Gallotia simonyi, de Reuzenhagedis van Hierro. Lacerta 52 (4): 94-100.

Castellano Gil, J.M. & F.J. Macías Martín, 1993. History of the Canary Islands. Centro de la Cultura Popular Canaria, Tenerife.

Salvador, A. & J.M. Pleguezuelos, 2003. Reptiles Españoles : identificación, historia natural y distribución. Canseco Editores S.L., Talavera de la Reina.

Schuster, P., 2004. Gute Überlebenschancen für die Rieseneidechsen von La Gomera: ein Bericht über Gallotia simonyi bravoana und das neue Centro de Recuperación del Lagarto Gigante de La Gomera. Die Eidechse 15: 12-19.

Websites

<http://www.lacerta.de/Themengebiete/Reiseberichte/Gomera-2003-1.html>.

Fotoexkursie tot den Reptilien und Amphibien La Gomeras : 07.05 - 21.05.2003 und 05.05. - 19.05.2004. Angelika und Siegfried Troidl. (Veel exacte verspreidingsgegevens en nauwkeurige beschrijvingen van de herpetofauna van La Gomera. Bevat tevens schitterende foto's).

<http://www.gobiernodecanarias.org/medioambiente/lagartodelagomera/index.html>

El Lagarto Gigante de la Gomera. (Historische informatie over de Gomeraanse Reuzenhagedis in het Spaans).

